

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАТИНСЬКИХ СПЕЦИФІЧНИХ ФОБІЙ З ГІПЕРОНІМАМИ ZOOPHOBIA ET ENTOMOPHOBIA

Валентина СИНІЦЯ, Олена МИРОНИК

Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці (Україна),
synycja.valentyana@bsmu.edu.ua, myronyk800@ukr.net

LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF LATIN SPECIFIC PHOBIAS WITH HYPERONYMS ZOOPHOBIA AND ENTOMOPHOBIA

Valentyna SYNITSIA, Olena MYRONYK

Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4132-7494>;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5717-7267>
Researcher ID: B-9950-2017

Valentyna Synitsia, Olena Myronyk. Lexical and semantic analysis of Latin specific phobias with hyperonyms zoophobia and entomophobia. Phobias are considered to be mental disorders. According to the traditional DSM classification (Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders), three main types of phobias are generally categorized. There are social phobias, agoraphobia, specific phobias; the last two types have their own subtypes. Each of the types/subtypes of phobias is verbally codified by terms (or terminological combinations). In terms of etymology, many phobias in English can be traced back to Greek or Latin roots.

The purpose of scientific research is to carry out lexical, semantic and etymological analysis of the largest group of isolated (specific) phobias, that denote an irrational fear experienced by adults or children in relation to various kinds of animals and insects.

As a result of the study, 30 terminological units with the hypernym *zoophobia* and 20 with the hypernym *entomophobia* have been selected. At the same time, among the phobias names caused by different types of animals, we identify hyponyms that specify the name of the stimulus and combine them into six subtypes; in the lexical and semantic group with the hypernym *entomophobia* we managed to identify five types of hyponyms.

It has also been found that a significant number of the studied phobias names are characterized by the existence of synonymous pairs, occasionally synonymous chains, which is explained by the traditional approach to the formation of medical terms using Greek and Latin term-forming elements. Analysis of the origin of the initial meaning of the term elements that formed the basis of the studied phobias names indicates a preference for Greek-derived roots; there are fewer hybrid formations with an initial element of Latin origin; the use of roots borrowed from modern languages is rare.

Keywords: *Specific phobias Latin names, lexical and semantic analysis, hypernims zoophobia and entomophobia.*

Вступ. Фахова діяльність майбутнього лікаря передбачає вільне володіння культурою професійного мовлення, що досягається завдяки формуванню та постійному розвитку термінологічної компетентності. На думку дослідників¹, недооцінювання термінологічного аспекту при опануванні фахової лексики стає однією з причин недостатньої професійної підготовки. Оскільки в основу наукової медичної термінології покладені терміни латинського або грецького походження, дослідження структури та етимології таких термінів, спостереження за відношеннями між гіперонімами, які описують широкий клас понять, та гіпонімами, які описують конкретні елементи цього поняття, актуалізує напрямок нашої розвідки. Проведений аналіз літератури дозволив виявити факт існування численних публікацій стосовно дослідження гіперогіпонімічних відношень на матеріалі таких усталених

терміносистем, як українські терміни з соматичним компонентом (Германович Г. О., 2023), українські терміни генетики (Т. Г. Соколовська, 1999), англійська термінологія косметології та естетичної медицини (Бойко І. І., 2019), англомовні терміни на позначення назв хвороб (Рожков Ю. Г., 2021), однак наукових розвідок стосовно латинських клінічних термінів у цьому аспекті нами не виявлено.

Предмет дослідження. В рамках пропонованої статті предметом дослідження стали однослівні терміни-композиції з кінцевим терміноелементом грецького походження *-phobia*, який може вказувати на *патологічний страх* перед конкретним явищем, напр., *пустophobia* (гр. *νύξ*, *νυκτός*_{ніч} + гр. *φόβος*_{страх}) – патологічний страх темряви, нічний страх та *неприятнь, ненависть до чогось*, напр., *anthrophobia* (+ гр. *φόβος*_{страх}) – патологічний страх перебувати в товаристві малознайомих людей. Варто

¹ Holinaty O. P., Kharchenko S. S. «Terminolohichna kompetentnist yak oboviazkovyi skladnyk kultury profesiinoho movlennia maibutnikh likariv» [Terminological competence as a mandatory component of the professional speech culture of future doctors], *Science and innovation of modern world. Proceeding of the 8th International scientific and practical conference*, 2023, P. 79-84, URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyascience-and-innovation-of-modern-world-20-22-04-2023-london-velikobritaniya-arhiv/> [in English].

зазначити, що кінцевий терміоеlement -phobia в межах терміносистеми медичної психології може функціонувати як повноцінний самостійний термін phobia, ає f, під яким розуміється тип психічного розладу, який характеризується надмірним, необґрунтованим страхом перед певним об'єктом, ситуацією, дією або явищем².

Зауважимо, що до аналізу термінів на позначення типів фобій за останні п'ять років зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні автори. Зокрема, Савчук Г.О. (2023) вивчала структуру та способи творення термінів-номінантів специфічних фобій на матеріалі латинської мови, а колектив авторів на чолі з доктором гуманітарних наук, професором Sigita Rackevičienė (2020) зацікавилися тематичним дослідженням термінів, що позначають типи фобій, на англійських, литовських та норвезьких новинних сайтах

Об'єктом дослідження ми обрали специфічні (ізолювані) фобії – phobia specifica (separata), задовані в МКХ-10 у розділі V Психічні та поведінкові розлади (F00-F99), зокрема F40-F49. Згідно з визначенням F40, ця група фобій обмежується специфічними ситуаціями, такими як близькість до певних тварин, висота, грім, темрява, польоти, закриті простори, сечовипускання або дефекація в громадських туалетах, вживання певних продуктів, стоматологічні процедури або вигляд крові чи травм. У зв'язку з тим, що специфічні фобії охоплюють величезну кількість термінів³, ми обмежилися вивченням структури та походження найпоширеніших проявів ізолюваних фобій – нав'язливого страху перед тваринами та комахами.

Матеріал та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети з опорою на сучасні медичні енциклопедичні словники⁴ та МКХ-10⁵ нами було відібрано 50 термінів. Усі ці терміни є високовмотивованими, що полегшує розуміння концепту; структурно вони характеризуються переважно як двокомпонентні утворення і складаються з кореневої морфеми, яка конкретизує подразник, та кінцевого терміоеlementa -phobia.

Результати дослідження. Аналіз відібраних термінів дозволив здійснити умовний поділ їх на дві групи: терміни, початковий компонент яких пов'язаний з назвою тварин – 30 одиниць і 2) терміни, початковий терміоеlement яких стосується назв комах – 20 одиниць. Усі терміни, які належать до першої групи, можна об'єднати під однією загальною назвою – гіперонімом zoophobia (гр. ζῷον тварина + гр. φόβος страх), куди входять назви конкретних фобій, пов'язаних з певним видом тварин; панічний страх перед будь-якими комахами позначається гіперонімом

грецького походження entomophobia (гр. έντομον комаха + гр. φόβος страх) або його гібридним синонімом insectophobia (лат. insectum комаха + гр. φόβος страх).

Опрацювання фактичного матеріалу з гіперонімами zoophobia / entomophobia-insectophobia свідчить про наявність низки гіпонімів, які конкретизують семантичне поле «зоофобія» чи «ентомофобія/інсектофобія».

Отже, серед термінів, які позначають страх перед тваринами, вирізняємо:

1) фобії, об'єднані загальною навою *страх диких тварин* – agrizophobia (гр. άγρός поле + гр. ζῷον тварина + гр. φόβος страх), серед видів якої вирізняються синонімічні терміни lupophobia (лат. lupus, і m вовк + гр. φόβος страх) і lycophobia (гр. λύκος вовк + гр. φόβος страх) – боязнь вовків; pithesophobia

(гр. πίθηκος мавпа + гр. φόβος страх) – страх перед мавпами; lutraphobia (лат. lutra, ає f річкова видра + гр. φόβος страх) – боязнь видр;

Термін agrizophobia є гіпонімом стосовно гіпероніма zoophobia; разом з тим, термін agrizophobia є гіперонімом стосовно перерахованих вище прикладів, тобто, спостерігаємо складні ієрархічні відношення;

2) фобії, асоційовані з назвами *домашніх тварин*, як-от: sarphobia (лат. sarpa коза + гр. φόβος страх) – страх перед козами; bovinophobia (лат. bos, bovis m, f бик, корова + гр. φόβος страх) – боязнь великої рогатої худоби і taurophobia (гр. ταῦρος бик, віл + гр. φόβος страх) – боязнь биків; equinophobia (лат. equinus, а, um кінський 'equus, і m + гр. φόβος страх) і hippophobia (гр. ἵππος кінь + гр. φόβος страх). Серед фобій, пов'язаних з страхом перед домашніми тваринами, чільне місце посідає грецький термін ailurophobia (гр. αἷλουρος кішка + гр. φόβος страх) та його синоніми felinophobia (лат. felinus, а, um кошачий 'felis (feles), is f кішка + гр. φόβος страх), galeophobia (гр. γαλή ласка), gatophobia (ісп. gato кішка 'лат. catta, ає f кішка + гр. φόβος стр) – нав'язлива боязнь кішок; caninophobia (лат. canis, is m, f собака + гр. φόβος страх) = cynophobia/kynophobia (гр. κύων собака + гр. φόβος страх) – страх перед собаками;

3) фобії, пов'язані з ірраціональним страхом перед *різними видами риб*. Низку цих фобій очолює термін грецького походження ichthyophobia (гр. ιχθύς риба + гр. φόβος страх); сюди ж уналежнюємо два терміни грецького походження galeophobia (гр. γαλέος маленька акула + гр. φόβος страх) та selachophobia (гр. σέλαχος акула), якими позначається неадекватний і надмірний страх перед акулами, і гібридний термін cetophobia (лат. cetus, і m – під яким в античності розумілася велика морська тварина, як-от дельфін, кит тощо + гр. φόβος страх) – боязнь китів;

4) *страх перед рептиліями* позначається терміном грецького походження herpetophobia (гр. έρπετόν плазун

² Bieliaieva O. M. Latynsko-ukrainskyi slovnyk klinichnykh terminiv [Latin-Ukrainian Explanatory Dictionary of Clinical Terms], Kyiv, VSV «Medysyna», P. 137 [in Ukrainian].

³ Savchuk H. O. Latynski nazvy spetsyfichnykh fobii [Latin names of specific phobias], Zakarpatski filolohichni studii, 2023, vypysk 27, Vol. 3, P. 114-117, URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/21.pdf [in Ukrainian].

⁴ Anhlo-ukrainskyi iliustrovanyi medychnyi slovnyk Dorlanda u dvokh tomakh [Dorland's English-Ukrainian Illustrated Medical Dictionary in Two Volumes], Lviv: Nautilus, 2002, 2003, T. 1-2, 2688 p. Bieliaieva O. M., Zhdan V. M., Tsisyk A. Z. Latynsko-ukrainskyi medychnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Latin-Ukrainian Medical Encyclopedic Dictionary], u 2-kh t. Kyiv, VSV «Medysyna», 2020, Vol. 1. A–M, 344 p. Vol. 2. N–W, 456 p.

⁵ KKh-10: Klas V. Rozlady psykhyky ta povedinky, URL: <https://sutura.org.ua/klas-v-rozlady-psykhyky-ta-povedinky> [in Ukrainian].

+ гр. φόβος_{страх}) або терміном латино-грецького походження *serpentophobia* (лат. *serpens*, *ntis*_{повзучий} + гр. φόβος_{страх}) і включає страх перед черепахами, крокодилами, ящірками і зміями. Окремим поширеним випадком герпетофобії є *orphidiophobia* /*orphiophobia* (гр. ὄφις_{змія} + гр. φόβος_{страх}), яким позначають ірраціональний страх перед зміями;

5) фобії, що стосуються *земневодних*, представлені в медицині грецьким терміном *batrachophobia* (гр. βάτραχος_{жаба} + гр. φόβος_{страх}), під яким розуміють страх людини перед земневодними взагалі, в тому числі і жабами, та двома термінами латино-грецького походження: *bufonophobia* (лат. *bufo*,

*onis m*_{жаба} + гр. φόβος_{страх}) і *ranidaphobia* (лат. *rana*, *ae f*_{жаба} + гр. φόβος_{страх}). І хоч обидві ці лексичні одиниці перекладаються як «страх перед жабами», за етимологією вони різняться, бо словом *bufo* позначають клас роду ропух, а латинське слово *rana* використовують для позначення роду жаб;

6) фобії, що стосуються *гризунів*: *musophobia* (гр. μῦς_{миша} + гр. φόβος_{страх}), *muriphobia* (лат. *mus*, *muris m*_{миша} + гр. φόβος_{страх}), *suriphobia* (франц. *souris*_{миша} + гр. φόβος_{страх}) – необґрунтований і непропорційний страх перед мишами.

Гіперо-гіпонімічні відношення поняття «zoophobia» можна представити у вигляді такої схеми:

Подальше дослідження гіперо-гіпонімічних відношень показало, що терміни-гіпоніми можуть виступати гіперонімами щодо термінів нижнього

ступеня конкретизації. Проілюструємо це на прикладі терміна «боязнь диких тварин»:

Гіперонімізм *insectophobia/entomophobia* охоплює такі конкретні видові поняття:

1) терміни, які називають страх людини перед *жалоючими/ кусючими комахами*. На нашу думку, центральним у цій групі можна вважати грецький термін *spidophobia* (гр. κνίδη_{кропива} + гр. φόβος_{страх}) у значенні «боязнь кусючих комах». Сюди відносимо *ariphobia* (лат. *apis*, *is f*_{бджола} + гр. φόβος_{страх}) і *melissophobia* (гр. μέλισσα_{медоносна бджола} + гр. φόβος_{страх}) – безпідставний страх людини перед бджолами; *sphechophobia* (гр. σφήξ_{оса} + гр. φόβος_{страх}) – страх перед осама; *myrmecophobia* (гр. μύρμηξ_{мураха} + гр. φόβος_{страх}) – психічний розлад, при якому людина має надмірний і неприродний страх перед мурахами; *anopheliophobia* (гр. ἀνωφελής – марний, нікчемний, шкідливий) + гр. φόβος_{страх}) – боязнь комарів, зокрема малярійних;

2) терміни, представлені *паразитами-комахами*. Йдеться, насамперед, про психологічний страх або фобії, пов'язані з комахами-паразитами – *parasitophobia* (гр. παράσιτος_{нахлібник} + гр. φόβος_{страх}). На нашу думку, цей термін є гіпонімом щодо гіпероніма *insectophobia/entomophobia*, оскільки стосується виключно комах-паразитів, які живляться кров'ю тварин і людей,

та гіперонімом стосовно конкретних ектопаразитів. Наведемо деякі приклади: поняття «нав'язливий острах вошивості» позначається терміном латино-грецького походження *pediculophobia* (лат. *pediculus*, *i m*_{воша} + гр. φόβος_{страх}) або терміном грецького походження

phthiriophobia (гр. φθεῖρ_{лобкова воша} + гр. φόβος_{страх}). Усі сучасні словники вважають ці терміни синонімами, але звернення до етимології вихідних слів вказує, що ці назви конкретизують два морфотипи вошей, які уражують різні частини тіла людини: рід *Pediculus*, зокрема *Pediculus humanus capitis* – головна воша, середовищем проживання якої є волоссяний покрив голови, і рід *Phthirus*, а саме *Phthirus pubis* – лобкова воша, яка паразитує в лобковій ділянці, а іноді й волосся на грудях, під пахвами або бровах, але ніколи на голові.

3) фобії, спровоковані представниками класу *павукоподібних*. Чи не найвідомішою з них є *arachnophobia* (гр. ἀράχνη_{павук} + гр. φόβος_{страх}) – сильний нерациональний страх перед павуками чи павутиною та *asaophobia* (гр. ἄσaris_{кліщ} + гр. φόβος_{страх}) – нав'язлива боязнь кліщів;

4) фобії, пов'язані з комахами ряду *лускокрилі*, до яких належать метелики і молі. До цієї підгрупи відносимо трикомпонентний композит грецького походження *lepidopterophobia* (гр. λεπίς_{луска} + гр. πτερόν_{крило} + гр. φόβος_{страх}) і двокомпонентний термін, кореневий елемент якого сягає німецької мови: *motterphobia* (нім. *Motte*_{міль} + гр. φόβος_{страх}). Більшість лексикографічних джерел вважають ці два терміни синонімами;

5) фобії, спричинені *комахами, які не кусаються*, оскільки у них немає органів, здатних проколувати шкіру: специфічна фобія, яка характеризується нав'язливим страхом перед тарганами, позначається словом грецького походження *katsaridaphobia* (гр. κατσαρίδα_{тарган} + гр. φόβος_{страх}) або гібридним

утворенням blattophobia (лат. blatta тарган + гр. φόβος страх). Для позначення поняття «боязнь мух» використовується термін dipterophobia, який містить у своєму складі три компоненти грецького походження: δι- два + πτερόν крило + φόβος страх. Зауважимо, що для позначення одного із найбільших рядів комах якраз використовується термін Diptera – двокрилі, а розділ ентомології, який вивчає двокрилі комахи, має назву dipterologia. І хоч таргани не належать до кровосмокательних і спеціально людей не кусають, інколи, відчуючи нестачу води або їжі, таргани можуть болісно кусати в ділянці очей, носа та губ. Щодо мух, то більшість з них не кусаються, за винятком окремих видів (мухи-жигалки та гедзі).

Висновок. Підводячи підсумок вищесказаному, констатуємо наступне:

1) за структурою досліджувані назви специфічних фобій є однослівними двокомпонентними термінами-композиціями, перша частина яких репрезентує назву подразника, а інша містить кінцевий терміноелемент – phobia;

2) морфологічно назви подразників у переважній більшості є іменникового походження; прикметникові основи використовуються зрідка;

3) за етимологією перевага надається назвам подразників грецького походження; значно менше гібридних утворень з використанням основ латинського походження; запозичення з інших мов (іспанська, німецька, французька) є спорадичними. Насмілимося зробити припущення, що з часом кількість запозичень з сучасних мов може збільшитися, особливо

враховуючи вплив англійської мови на сучасну медичну термінологію.

Синиця Валентина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, автор міжнародних та вітчизняних наукових статей, тез, доповідей, співавтор національних підручників з латинської мови для студентів вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів. Коло наукових інтересів: дослідження лексико-семантичних та дериваційних процесів у латинській медичній терміносистемі.

Synytsia Valentyna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Foreign Languages Department of Bukovinian State Medical University, author of international and national scientific articles, theses and reports, coauthor of national textbooks on Latin for the students of higher medical and pharmaceutical institutions. Focus of scientific interest: investigation of lexical-semantic and derivative processes in Latin medical terminology.

Мироник Олена – кандидат медичних наук, доцент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології Буковинського державного медичного університету, автор наукових та методичних статей. Коло інтересів: гепатологія, медична термінологія.

Myronyk Olena – candidate of Medical Sciences, Associate professor of Bukovinian State Medical University at the Department of Infectious Diseases and Epidemiology, author of scientific and methodological articles. Research interests: hepatology, medical terminology.

Received: 6.05.2025

Advance Access Published: June, 2025

© V. Synytsia, O. Myronyk, 2025